

Лілія Іваневич

Хмельницький інститут конструювання моделювання швейних виробів

УКРАЇНЬСЬКА ІНТЕРМЕДІЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ КОСТЯ ШИРОЦЬКОГО

У статті висвітлено внесок визначного подільського науковця, педагога, громадсько-політичного діяча, історика українського мистецтва та культури, етнографа Костя Широцького у дослідження української інтермедії. Вперше перевидано працю вченого «З недавнього минулого».

Ключові слова: Кость Широцький, Поділля, історія, література, українська інтермедія, семінарія, духовенство.

Науковий доробок молодого професора кафедри історії мистецтва історико-філологічного факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету Костя Віталійовича Широцького (1886-1919) вражає широтою спектру напрямків дослідження. Адже він охоплює не лише історію України, регіональну історію, історію українського мистецтва та культури, але й археологію, світську й церковну архітектуру, етнографію, краєзнавство, мовознавство, народознавство, літературу, фольклор і шевченкознавство. До сьогодні не втратила своєї актуальності й історичного значення творча спадщина ученого, яка включає 174 видрукуваних праці, більше 30 рукописів і близько 30 рецензій. Написані з особливою майстерністю, природним даром до реального відображення окремих історичних подій та аспектів багатогранної культури України та Поділля зокрема, праці К.В. Широцького являють собою цінне джерело глибокого аналізу маловідомої інформації, а частково унікального фактичного матеріалу з історичного минулого українського народу.

Важливе місце в науково-педагогічному житті Костя Широцького займала участь у діяльності Наукового товариства ім. Т. Шевченка (Львів), яке в період головування видатного українського історика та громадсько-політичного діяча Михайла Грушевського протягом 1894-1913 рр. знало найбільшого розквіту. Саме плідна співпраця молодого дослідника з відомими вітчизняними вченими Є. Січинським, І. Огієнком, М. Грушевським, І. Франком, С. Єфремовим, О. Лотоцьким, В. Дорошенком, В. Січинським та іншими мала великий вплив на формування історико-наукових поглядів і переконань К. Широцького. Зокрема, свого часу Михайло Сергійович всіляко сприяв публікації історичних, мистецтвознавчих і шевченкознавчих досліджень Костя Віталійовича у часописах «Записки НТШ» та «Літературно-науковий вісник» [1]. У цілому Кость Широцький упродовж 1908-1918 рр. надрукував у «Записках» 7 праць, зокрема: «Надгробні хрести на Україні» (1908) [2], «З недавнього минулого» (1910) [3], «Сама собі в хаті господиня» (Картина Т. Шевченка) (1911) [4], «Дещо з української творчості артиста-маляра Тропініна» (1911) [5], «Дзвін Сави Чалого» (1911)

[6], «Документи про Т. Шевченка. З архіву С.-Петербурзької Академії Художеств» (1917) [7], «Виньоля де-Пош. Памятка для артистів-архитектів, домовладик та мулярських майстрів» (1918) [8] і 12 статей-рецензій на наукові мистецтвознавчі дослідження Ф. Волкова [9], М. Покровського [10], Адарюкова [11], І. Грабаря [12], Н. Кондакова [13], Богатенка [14], О. Бобринського [15], В. Лукомського [16], Г. Лукомського [17], Н. Попова [18], В. Суслова [19] та ін. у рубриці «Наукова хроніка» [20], а в „ЛНВ” — праці «Шевченкова наречена» (1911) [21], «На руїнах Бакоти» (1912) [22] та «Русалки» (Картина Т. Шевченка)” (1914) [23]. Також у «Записках» опубліковано 9 рецензій на його праці, а саме: 1 — І. Франка [24], 5 — В. Дорошенка [25] і 3 — невідомого критика [26], а в «ЛНВ» — 2 рецензії І. Крип'якевича [27]. Таке плідне співробітництво К. Широцького з відомими й популярними тоді часописами сприяло зростанню його авторитету серед наукового кола України, розширенню власного світогляду та отриманню нових фахових знань і досвіду науково-дослідницької роботи.

Маловідомою для сучасних науковців серед видрукованих у «Записках НТШ» праць Костя Широцького є історико-краєзнавча робота «З недавнього минулого» (1910). У ній вчений ґрунтовно проаналізував поширений серед подільського духовенства твір із староукраїнської літератури, написаний невідомим бурсаком семінарії або священиком під назвою «Подольская Епархіальная містерія» та подав його в оригіналі. Кость Віталійович вказав на присутність у творі простонародного подільського діалекту без жодного натяку на літературну мову. Він відзначив виражений живий народний дух, котрий пронизував усю містерію, що свідчило про походження його автора з українського села. Зміст містерії нагадував тривіально-історичні й одночасно сучасні проблеми: непорозуміння народу з владою, розкривав дражливі теми патріархального життя, методи обдирання церквою власної пастви та безмежне народне терпіння. Наприклад, одна із сцен твору описувала патріотичне звернення кафедрального «протопопа» до народу у церкві із закликом жертвувати на церкву, яке закінчувалося словами: «бо лиш грошей потребую, щоб співати алілуя!» [3, с. 158]. Це, на думку дослідника, свідчило про справжній зміст його промови та мету служіння церкві в цілому, що не так вже й рідко зустрічалося у реальності. Загалом, зауважував К. Широцький, містерія містила інтродукцію й сцени про негативні сторони діяльності кам'янецького та сільського духовенства. А остання сцена твору змальовувала одного з молодих дяків-неуків, котрі навчалися духовній справі не серцем і розумом, а підлабузництвом, хабарами та доносами й сподівалися таким же чином зробити собі кар'єру. Саме таких священнослужителів учений вважав небезпечними людьми, котрі нівелили українську культуру та ганьбили духовний сан.

Історичний аналіз Костя Віталійовича Широцького української інтермедії на прикладі «Подільської Епархіальної містерії» ще раз підкреслює чітке усвідомлення науковцем необхідності для справжнього пізнання свого народу та його менталітету достеменного вивчення його історії й культури, яка творилася і плекалася в народному середовищі упродовж багатьох століть, передавала-

ся від покоління до покоління, тісно пов'язана з історичним буттям, способом життя народу та виражена в матеріальній і духовній формах. Самовіддана науково-дослідницька, громадсько-політична, культурно-просвітницька та педагогічна діяльність К. Широцького на тлі дослідження історії й культури України варти уваги, аналізу, належної оцінки і наслідування сучасним поколінням.

Miscellanea.

З недавнього минулого¹

В «Енеїді» Котляревського, першого репрезентанта нової української літератури, бачимо прегарну пародію на клясичну тему, хоч і не оригінальну, зате перейняту народнім духом.

Вихованець духовної школи, він в «Енеїді» своїй не кинув тої клясичної традиції, яка в тій школі жила й переходила від часів київської Могиллянської колегії. Він взяв тему клясичну, одухотворивши її своїм знанєм рідного краю, народу, його життя, змагань і кривд.

Майже тою самою дорогою йдуть й деякі літературні з'явища, що вийшли з духовної школи, далеко пізнійше.

На них досі ще чується гнет клясичного виховання, видко останки тої київської своєрідної культури академічної, яка склалася була в нас до XIX віку, давши багатьох вчених і письменників. Тим і цікаві сі з'явища: вони дають можливість міркувати про стійкість нашого історичного надбання, — про те яке було колись буїне наше жите, що аж досі здибаємо його парости.

Справді, у нас на Україні, не дивлячись на усякі перепони, не вгасає ні давній автономічний дух, зостається та сама стара організація побутового життя народнього, жиє та сама традиція козацька й гайдамацька, той сам характер народньої творчости літературної й артистичної.

В штуці українській, в літературі се особливо можна прослідити, — а надто в літературі або штуці певної суспільної верстви. Змаганя й жите українського селянства, інтелігенції, духовенства, кожного зокрема майже ті самі тепер, що були задавна; особливо се помітно у формах життя зовнішнього.

Кажучи про се, маю на увазі літературну традицію такої, здається, нестійної й забитої в своїх змаганях верстви, як верства православного духовенства на Україні російській. Як не диво, а в осередку тому досі ще тримають ся особливости староукраїнського шкільного життя, церковного й родинного.

Духовна школа на російській Україні ще досі переживає мало не часи київської

Академії — ще досі жиє там дух лицарства й противенства усяким утискам, а в купі з тим й старі форми літературної творчости, які виробила була усяка там псевдоклясична та схоластична наука.

В старовину, правда, українські бурсаки (дяки мандрівні, бакалярі, спудеї), як відомо, відгравали велику культурну ролю: двигали народній театр, літературу й науку. А тепер від того zostали ся лиш деякі незначні уломки.

¹ Збережено орфографію оригіналу.

Нинішня семінарська наука неприхильна до українства і його літератури, а й тут, в духовнім осередку часто з'являється щось подібне до літературних течій, не теперішнього лиш письменства українського, а й давнього.

З старої української літератури в семінаріях зачіпають лиш Семена Полоцького, Еп. Славинецького й Прокоповича та почасти ще Барановича й Галатовського; — вчать переважно їх казання та полемічні твори й зовсім не торкають тодішньої української драми, віршів, й т. п. Одначе, коли треба щось писати «бурсакови», з під пера його виходить не «акафіст», як в котрого великоруського семінарського писака, а українська інтермедія, вірша на товариша, діяльог, промова на начальство й т. д.

Оте перед нами один такий твір: «Подольская Епархіальная містерія».

Писав її по українському якийсь «бурсак» або священик, що безперечно не знав ні нової української літератури (у нього чисто народній подільський діалект без жадної примітки літературних слів), а ні української національної справи (в тім місці, де говорить за Толстого й Польдекока, утисків над Українцями не згадує — та й правду мовити тоді як зявився сей твір, перед 10 роками на Поділю жадного українського руху й не було). А все ж був він вірний своїм звязкам з духовною верствою й шкодою, а разом з тим і з селом, бо вляв в свій твір досить живий дух узятий від народу.

В народньому характері деяких уступів його «містерії», в тій рідкій раніше симпатії й повазі до народньої терпеливості, не може бути, справді, ніяких сумнівів (думка його та, чому хлоп зрештою віддуваєть ся за всіх?).

Коди саме сей твір завив ся, нема на то певної дати. Памятаю, що років 10 тому він був досить поширений серед подільського духовенства й напевно з'явився після подій там описаних, себто після збудовання нової катедрі в Кам'янці й після оподатковання церковних земель на Поділю. Все ж се стало ся років току з 20.

Скільки можна гадати, відносить ся він чи до єпископства Дмитрія (тоді будувала ся нова катедрі), чи — Іринія, що був нашим землячком, але сильним мракобісом й до того хабарником.

Особи, виведені в містерії, пізнані майже всі. Висміяні-ж тут усякі негативні сторони єпархіального життя (продажність, погоня за нагородами, інтриги з ксьондзами й т. п.), а головним чином система обдирання церквою своєї пастви.

В голові цілої машини стоїть «Сам» — архієрей з своєю консисторією. Він вертить перше колесо, яке само вже тручає багато звязаних з ним маленьких і більшеньких колісчаток.

Се та сама система консисторського здирства, за яку склала ся в духовенстві приказка: «Consistoria est obderatio porogum, diacorum, palamarogumque».

Вся «містерія» має в собі десять розділів, що складають ся з інтродукції й поодиноких сцен на всякі дражливі теми парохіяльного життя, при чім інтродукцію й перших 5 розділів можна виділити

в окрему частину, об'єднану спільним змістом, певною консеквентністю і сусідством кожного окремого уступу. Се будуть картини в діяльності власне самого духовенства кам'янецького й сільського: I піп з кам'янецького цвинтару, II катедральний протоєрей, III «Сам», IV благочинний й V піп (простий). Далі йдуть самостійні сцени, представлені членами «управління свічної операції», єпархіяльними політиками («засідане єпархіяльних політиків, філософів і поетів»), консисторією й, врешті, скачучим в надії на попівство дяком.

I. Зразу в суть діла вводять «Інтродукція». Вона прив'язана до перших п'ятох сцен. Дух ночі й дух дня, налякані якимось гармідемом, питають один в другого й пояснюють собі «хто се так голосить й чий то простягли ся, ніби хочуть щось вхопити, такі здоровецькі руки?» Духи вгадують, що то руки кам'янецького духовенства, яке «на боже» просить гроший.

Справді, далі один за другим промовляють й жебрають гроший: «піп з цвинтару», «катедральний протопоп», архієрей, благочинний й т. д.

II. Вперед чути «попа з кам'янецького цвинтару». Він говорить дуже солоденько, жалібно плачучи при думці, що його доходні могили з поважними людьми розривають ся свинями й толочать ся псами. Просить з тим всіх Подолян загородити могили своїх панів, купців та чиновників. Осміяна тут подія стала ся перед сим коло 20 років, коди мур коло кам'янецького цвинтару клав ся справді не на мійські гроші, а на вимушені жертви всього подільського населення.

III. Далі виступає катедральний протопоп. Він стоїть в церкві над великою карнавою й з патріотичним запалом голосить на всю губу, запрошуючи Подолян підтримати чудовного образу, при чім закриваєть ся він патріотизмом — потребою витримати конкуренцію з Ляхами:

Най поляки не говорат,
Що в нас люди святих морат.
Най не кажут польські пани,
Що святі в них краще вбрані.

На ділі керує протопопом інший патріотизм: самовдоволене, егоїзм й гордість.

Замість образу має вбрати ся сам протопоп, й ситий буде кпоти над ксьондзами,

Бо лиш гроший потрібую,
Щоб співають алидую!

цінїчно закінчує він свою промову. Тут, як оповідають, виведений один не так давно зміщений за всякі «добрі діла» кацап-протопоп, що тримав в своїх руках архієреїв й тероризував всю єпархію.

За катедральним настоятелем чути й самого архієрея, він, як водить ся, починає з божого благословенства, але лиш благочинним і попам; далі співає стару пісеньку: хоч нова катедра вже готова, але ще не помальована його власна церква, а він сам ще не вдягнув ся

в золоті ризи — тому він так розпинаєть ся описуючи свою бідність. Благословляє ж і просить жертв не в самих Подолян, а в священників через те, що їм «зручно людей підмовляти й що неділі й що свята».

Хто більше грошей наморочит,
підбадьорує їх владика,
По службі вище той підскачют.
Для кого мила камилавка,
Нехай той ссе людей як п'явка.
Хто має до хреста охоту —
Приймайтесь зараз за роботу!

Характерний тут опис обдертої церкви, облущених образів й т. д. Він чисто народній, який здибаємо між иншим у Руданського в листі бідних селян до владики.

V. На заклик архієрея першим відзиваєть ся благочинний. Він аж трусить ся, так поспішає вчинити волю свого владики й добродія. Зібравши на з'їзд підвладних йому отців свого округу, він застрашує їх каверзами й доносами й каже присилати по 20 рублів грошей та без усяких розмов, бо він хоче хреста, камилавки й дяки.

Теж і сей опис справедливий і правдоподібний, бо сим способом не одну тисячу карбованців витягають духовні зверхники з кишень своєї пастви.

VI. Нещасний сільський священник тим наляканий в неділю говорить вже до парафіян казань. Він такий призвичаєний до подібних сьому наказів й відсиланя усяких невольних жертв, що говорить свою мову дримаючи, але все ж слово робить своє вражине й хрещені, не хочючи нічого давати, втікають з церкви — тріщать аж одвірки й кріпкі хлопські кістки.

Староста хмурий сповняє свій обов'язок і звонить звоником, закликаючи до жертв, десь падає від утікаючої юрби церковна хоругва...

Се все викликає сміх автора й він до речі виводить тут дяка, який співає йорданську пісню про утікаюче море.

Дяк по традиції представляє тут кумедну сторону всього розглянутого епізоду. На сім кінець першої частини містерії.

VII. Далі йде цілком закінчена сценка: „члени управління свічної операції”.

Тут теж здирство. Щоб мати свої гроші й висвободити ся від податків, для того духовенство заклало на Поділю свій завод свічок, але він попав в руки адміністрації, яка не дуже церемонить ся з своєю братією й з хрещеним міром.

Члени операції гнівають ся, що вироби їх не йдуть, й вони дурно лиш позаляпували собі воском голови й бороди. Радять ся, що робити й нарешті, нагрожуючи здоровенними брацькими свічками, постановляють налякати духовенство, поклавши йому на увагу, що „віра без свічок мертва”.

Щоб заводські свічки ліпше йшли, не шкода знищити й цілий народній промисл: най більше не буде саморобних суківок та офірок, а ліпше най за безцін вергають вони до заводу, а він їх позо-

лотить тай дорожше продасть. Най лиш священники спонукують до того християн, щоб купували ті свічки.

Кожен, чи він здоров чи слабує,
Най завше свічечку купує.
Чи жінка родить чи кобила,
Варт щоб свічечка горіла!

Варт щоб вона горіла при гromі, при вітрі, снігу, дощі, сонцю, смутку й ярости! Кінчає так:

Про нас хоч і на ярмарок (свічки) несіть,
А нам лиш гроші перешліть.
Бо поки там дійдем до неба,
А нам тут зараз гроший треба.

VIII. „Засідане епархіяльних політиків, філософів і поетів” теж цілком самостійний розділ в містерії, як і два дальші до самого кінця.

Висміяні отут ті самі глибокодумні політики, що тепер вимагають, аби всі священники були в чорній сотні й ворожі до українства. Переконана їхні куповані, їх одухотворює не Атена, а продажний Жид.

Сей, відомий за часів архієрейства Гринея подільського, Жид роздавав священницькі парафії за гроші й вигадував усякі інші доходи¹.

Запродані й затуманені охотою до наживи виведені тут «політики» раді були б тримати підвладну їм масу у тьмі й через те обурюють ся навіть тим, що священники передплачують чорну газету «Светь», бо «мать благочестия не светь, а неведеніє», охоче сказав би такий політик. Одии з політиків — рябий підсвинок — ах трусить ся згадуочи, що священники вже ліберали.

Про українську справу підсвинок не вгадує й то значить, що автор з нею був незнаемий.

IX. Консисторія введена як раз правдоподібно. Вона й на ділі така як тут: сидить на купах паперу — бюрократка, прославлена хабарництвом та «крючкотворством». Шукає завше, де що здерти й встановляє нарешті, регочучись, податок на церковні землі.

Хоч і зовуть консисторію хабарницею й мішають її з багном, свої постанови й діла робить вона, без задньої думки й сама признаєть ся, що їй «треба тютюну, пива й вина й всякий новий дохід, на зразок описаного податку «лиш проба — чи доброго має живота й зуби».

Як відомо, проба вийшла доброю й податок, що був введений на три роки, триває незмінно вже років з 20.

X. Кінець містерії смішливий, там виступає дяк-неук. Се не тип тих старих дяків, що могли відгравати деяку культурну ролю, а молоде смітя, що виховують його нині архієреї для догляду за духовенством й для чорносотенної пропаганди на селах. Такий дяк завше має надію на настоятельства в парафії: йому допоможуть в тім підлизувані, доноси, а ні — то гроші. Се тим легше, що кандидатів на парафії не вистарчає а консисторії гроший лиш давай. Знаючи се, дяк скаче телям: він трохи вміє часослова, псалтиру — то вже напевно буде богословом, а з грішми то й протопопом.

¹ Від нього орган духовенства «Епархіяльныя Ведомости» названий тут пархатим.

Тепер таких священників на Україні чим раз стає більше й буде, значить, скоро то саме, що було у вв. XIV-XVII у Москві, де духовенство пробувало в такій невіжі, що навіть не вміло читати.

Радість дяка передана словами народньої пісні.

Текст подаю, не справляючи нічого, крім правописи.

Подольская Єпархіальная Мистерія¹.

Інтродукція.

Дух ночі (зляканим голосом):

Чуєш, чуєш ? Що се значе?
Хто там стогне, хто там плаче?
Хто там тяжко так здихає.
Та все руки простягає,
Ніби ними що хапає?
Які руки здоровецькі!
Се не попи камянецькі?

Дух дня (з зневагою):

Вони, вони! Знов вже може
Гроші жebraють на боже.
Вони завше так голосять,
Як на боже гроші просять.
(Духи пропадають).

I. Піп з камянецького цвинтару (тихо та солодко):

В Камянці свині по цвинтарі бродять,
Пси на могилах по ночах заводять.
Ходять по плитах з мармуру,
Бо кругом цвинтару бракне нам муру.
Тут же поховані люди шановні:
Як не чиновник, то пан і купець;
Всі монументи над ними коштовні
Кождий варт гроший корець.
Всяка могила дохід дає нам...
Як же позволити свиням та псам
Місце святе так псувати
Рити, паскудити, мняти?
Добрі христіяни зо всієї губернії!
Ви хоч самі і голодні й мізерні,
Но за то є вас доволі, як псів.
Огородіть нам могили панів —
Наших шановних дохідних вмерців!
Зробіте ви діло добре, святе,
Ми вам подякуєм щиро за те.

II. Катедральний протоерей (показує з патріотичним жаром на велику карнавку):

¹ Збережено мову оригіналу

Сюди! Сюди! В храм соборний!
Ось є образ чудотворний!
Він ратує нас від смерти,
Але сам стоїть обдертий,
Як святий турецький...
Люди камянецькі!
І ви добрі христіяни,
Православні Подоляни!
Зносьте гроші нам проворно
На наш образ чудотворний.
Полатайте святі діри,
Не цурайтесь свої віри!
Серце є в вас, ми се знаєш,
Та ми серця не приймаєм.
Ви собі його тримайте,
А нам тільки гроші давайте,
Та святих нам полатайте,
Най «поляки» не говорять,
Що в нас люди святих морать.
Най не кажуть польські пани,
Що святі в них краще вбрані,
Най не кажуть, що ксьондзам
Дають більше, ніж ви нам.
А за то наш образ буде
Більше ще творити чуда:
Я вберу ся, буду ситий,
Над ксьондзами буду кпити.
Не знесе їх віра того;
Я-ж прославлю Бога свого,
Бо лиш гроший потрібую,
Щоб співати „аллилюю”!

(Кидає в карнавку для прикладу два трояки).

III. „Сам” (поважно):

Благословеніє Боже вам:
Всім благочинним і попам!
Най буде з вами ласка неба!
Мені на церкву гроший треба;
Бо запорошила ся вона,
Зчорніла всяка в ній стіна.
Підлога згнила і ослизла,
А фарба на святих облізла
Там ніг нема, там рукава,
Там злуцилась вся голова,
Де Николай, Варвара де,
Ніхто тепер вже не знайде!
Нема вже й навіть Духа свята.
А церква наша не багата:
Було з пять тисяч, но за них

Купили ризів золотих,
Щоб я на службу в них вдягав ся,
Та перед миром величав ся.
Що діти тепер, не внаю.
На вас я тільки уповаю...
Ви вже собор той підновили,
Грішно, щоб нас ви так лишили.
Зачніть же гроші й нам вбирати:
Людий вам зручно підмовляти
І що неділі і що свята.
Хто гроший більше наморочить,
По службі вище той підскочить,
Для кого мила камилавка,
Нехай той ссе людий як пявка.
Хто має до хреста охоту,
Приймайтесь зараз за роботу! (Зникає).

IV. Благочинний (прутко, аж руки трясуть ся):

Отці мого округи! Гроші!
По двацять рублів присилайте!
А хто не пришло, то доносів
І каверзів всяких чекайте:
Я хочу треста, камилавки і вдяки.
Нехай памятає се всякий!
А хто з вас посміє не дати,
Дано мені право писати.

V. Піп (дрімаюча говорить казанья):

Во імя Отця, во імя Сина і Духа!
Нащурте но пильно ви вуха
Та слухайте добре, хрещені!
Полізьте потрохи в кишені!
Мені “предписание” недавно прислали,
Щоб ви мені гроший на боже зібрали,
Там в Камяній церкву владиці малюють
І дуже багато гроший потребують.
Там образ в соборі такі чудеса творить,
Що далі вже сам до людий заговорить.
По кілька рублів йому треба зложити,
Щоби всіх соборних попів наситити.
Той образ обдер ся, ляхи його гудить.
Там цвинтар собаки жидівські паскудять.
Таж всі такі бідні, нещасні, обдерті
А треба до того й ксьондзам носи втерти,
Щоб не казали, що віра їх краща,
Що в них Матір Божа чудовна багатша.
Скидайте ж гроші, хрещені! Амінь.
А де той там староста?

Староста (хмуро):
Зараз! Дзінь, дзінь, дзінь.

(Хрещені вишнурковують ся з церква і дручають на себе хореньгву).
Дяк (співає):

„Море виде и побеже.
Йорданъ возврати ся вспять.
Что ти море яко побігло
Єси?... Й так далі.

(В дверех суматоха: когось придушують, так аж одвірок тріщить).

VI. Члени „Управління свічної операції“. (Стривожені. Голови й бороди в них обліпляні воском, як у пчіл. В руках у них огарки забруканих брацьких свічок). Один з них з серцем:

Се вже чорт знає, що таке:
Ми ліпим день і ніч свічки,
Льохи всі ними завалили,
А ті попи щоб показались:
Так мало світять їх в церквах та хатах.
Що просто страх!...
Що зо свічками сими буде,
Як в нас їх не розкуплять люди?
І на що ті попи живють,
Коли свічок не продають?!...

Другий:

Ну що ж! То тре щось їм казати —
Та тре по людськи налякати!

(Всі махають брацькими огарками і з жаром кричать:)

Попи! Ви певно вже забули,
Що віра мертва без свічок.
Щоб сього більше ми не чули.
Щоб нам не було «офірок»,
Ні тих огидних «саківок»!
Щоб ви свічок в святих не крали,
Та скільки раз не продавали
Їдної свічки й не стинали
Гнотів обірваних! Бо в нас
Найдеть ся кара й для вас.
Свічок «суківок» не приймайте.
Як хто засвітить, поломайте
Та нам за безцінок присилайте:
Ми їх обчистим, позолотим
І возьмем з вас дорожче потім.
Чим вийде в церкві свічок більше
Для нас то буде привільніше.
Навчайте своїх парафіян,
Як вам велить ваш сан,

Що гріх приходить тим во храм,
Хто свічки не купує там;
Що Бог без свічки ні постів
Не прийме їх, ні молитвів.
Нехай вони собі хоть плачуть;
Він не почує й не побачить.
Чи хто здоров, чи хто слабує,
Най завше свічечку купує.
Чи жінка родить, чи кобила
Все варт, щоб свічечка горіла.
Чи грім гремить, чи вітер віє
Чи сніг, чи дощ, чи сонце гріє,
Чи хто сумує, чи казить ся,
Най завше світло в них блищить ся.
Де світло, там ангели сходять,
Від світла і чорти заводять.
Одних ви пеклом налякайте,
Блаженство другим обіщайте
Тай що там хочете, кажіть,
Но в нас свічки лиш заберіть
Ми все одно вам їх прислати
Повинні. Де нам їх давати?
А ви про нас хоч їх поїжте,
Байдуже, хоч ся там поріжте,
Про нас й на ярмарок несіть,
А нам лиш гроші перешліть.
Бо поки там дійдем до неба,
А нам тут зараз гроший треба.

VII. Засіданє Епархіяльнпх політиків, філософів і поетів.
(Замість Афінп швендаєть ся якийсь жид. Одалеки сидить важ-
на персона). Рабий підсвинок (біле з чорним — читає реферат):

„Многія тя книги въ неистовство прелагають:
Невіденіє єсть матъ благочестія”.
Колись був вік благочестивий:
Піп не читав ні тої „Ниви”,
Ні того „Світу”, а тепер
Дух благочестія завмер.
Попи почали — страх казати —
Всіляки книги все читати.
Вони — шепнула нам сорока —
Читають навіть „Поль-де-Кока”,
Межи попами — нам казали —
Завелись вже і ліберали:
Над „часословомъ” позіхають,
Чуть писків не пороздирають,
Книжки духовні не читають
Подольські-ж „Епархіяли”

Вони пархатими прозвали
Їм докучила „Псалтира”
Давай їм Данта і Шекспіра,
А то і самого Толстого.
(Трусить ся буцім від страху.)
Нема в їх душах ніц святого,
Но що найгірше нас лякає,
То то, що в них страху чорт має.
Нема смиренія так як перше,
Всі ходять, голову задерши;
Нас критикують і кленуть,
А то по просту к чорту шлють.
І се попи! Се „соль землі”.
От що зробили книги злі,
І ті газети та журнали.
Бодай їх вже чорти читали!
Спинити треба дух сей вражий.
Що „Засїдане” на се скаже?

(Крутить хвостиком, сходить з катедри й чухаєть ся до стіни).

VIII. Консисторія („для блага епархії” садить на купах паперу і вишукує собі нові статі доходу). Діловим тоном:

Всі люди консисторію лають
Хабарницею називають, —
Встидом Епархії і злом,
А часом і таким багном,
Куди не варт і заглядати,
Хто хоче душу чисту мати.
А ми ведем святі діла,
Щоби епархія цвіла.
Попів ми вічне доглядаєм
Та де лиш можна обдераєм,
Щоб в них смиренне не пропало
А в нас щоб було завше сало,
Тютюн, та пиво, та вино...
Яке ж ми зло? Яке багно?
Щоб всі діла свої сповняти,
З попів нам варт гроші брати
Та Бог там з ними. Ми попів
Не рушим більше. Ми з попів
Возьмем лиш трошки. Ей попи!
Най будуть ваші всі снопи
З горба і з поля і з долини,
А ми возьмем лиш з десятини.
По шість копійок. Так для пруби
Чи добрий в нас живіт та зуби.
Но щоби не було замороки,
Давайте зразу лиш три роки.

Як гроші в пользу нам підуть,
Як нас вони не розіпнуть,
Як не заріжуть коло пупа,
То значить добра була пруба.
І вже щоб вас більше не тягати
Ми завше будемо з поля брати.
(Пишуть указ і регочуть ся).

ІХ. Дяк (читає: диякон Вирвихвіст видержав „испытаніє въ знаніи того, що треба знати священнику”. Зриваєть ся, танцює і співає:)

Не тре більше нам науки,
Щоб дяк зразу став попом!
Най лиш має повні руки,
Та най повзає вужом.
Скачїть дяки як телята,
Що діждались свого свята
Знаю трошки я „Псалтиру”,
Знаю трохи „Часослов”,
На молитви дай всім широ
Та й я буду богослов...
Щоб співати: „паки й паки”,
Душу б дяк відав би всякий.
Ой продам я гуси й свині,
Ой продам я і телят.
Продам шматя з господині
Назбираю грошенят.
Та в Камянець потаскаю
Свого щастя попитаю.
Ой там, кажуть, серед міста
Богословію продають:
Щоб мозок мав хоч з тіста,
З грїшми дурня таж приймуть.
Підеш туди остолопом,
А вернеш ся протопопом.

Подав Кость Широцький.

Список використаних джерел:

1. Прокопчук В. Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність / В. Прокопчук. — К. : Рідний край, 1995. — С. 58-59.
2. Широцький К. Надгробні хрести на Україні / К. Широцький // ЗНТШ. — Львів, 1908. — Т. LXXXII. — Кн. II. — С. 10-29 + 6 карт.
3. Широцький К. З недавнього минулого / К. Широцький // ЗНТШ. — Львів, 1910. — Т. XCV. — Кн. III. — С. 155-169.
4. Широцький К. «Сама собі в хаті господиня» (Картина Т. Шевченка) / К. Широцький // ЗНТШ. — Львів, 1911. — Т. CI. — Кн. I. — С. 101-108.
5. Широцький К. Дещо з української творчости артиста-маляра Тропініна / К. Широцький // ЗНТШ. — Львів, 1911. — Т. СIII. — Кн. III. — С. 98-112.
6. Широцький К. Дзвін Сави Чалого / К. Широцький // ЗНТШ. — Львів, 1911. — Т. CIV. — Кн. IV. — С. 174-176.

7. Широцький К. Документи про Т. Шевченка. З архіву С. Петербурзької Академії Художеств / К. Широцький // ЗНТШ. — Львів, 1917. — Т. СХІХ-СХХ. — С. 59-76.
8. Виньоля де-Пош. Памятка для артистів-архитектів, домовладик та мулярських майстрів / Виньоля де-Пош ; переклад К. Широцького. — К. : Друкар, 1918. — 55 с. + 54 табл.
9. Рец. К. Широцького на: Волковъ Ф. Старинныя деревянныя церкви на Вольни // ЗНТШ. — Львів, 1910. — Т. ХСVII. — С. 194-197.
10. Рец. К. Широцького на: Покровский М. Церковно-археологической музей Санкт-Петербургской Духовной Академіи 1879-1909 гг. // ЗНТШ. — Львів, 1910. — Т. ХСVII. — Кн. V. — С. 191-193.
11. Рец. К. Широцького на: Адарюковъ. Добавленія и исправленія къ подробному словарю русскихъ гравированныхъ портретовъ Д. А. Ровинскаго // ЗНТШ. — Львів, 1911. — Т. СІV. — Кн. IV. — С. 203.
12. Рец. К. Широцького на: Грабаръ И. История русского искусства // ЗНТШ. — Львів, 1911. — Т. СІ. — Кн. I. — С. 162-163.
13. Рец. К. Широцького на: Кондаков Н. Иконография Богоматери. Связь греческой и русской иконописи съ итальянскою живописью ранняго Возрожденія // ЗНТШ. — Львів, 1911. — Т. СІ. — С. 161-162.
14. Рец. К. Широцького на: Богатенко. Черты нравственного символизма въ русской иконографии XVIII-XIX в. // ЗНТШ. — Львів, 1911. — Т. СV. — С. 207.
15. Рец. К. Широцького на: Бобринскій А. Народныя русскія деревянныя изделия. (Предметы домашніе, хозяйственные и отчасти церковнаго обихода) // ЗНТШ. — Львів, 1912. — Т. СХ. — Кн. IV. — С. 204.
16. Рец. К. Широцького на: Лукомскій В. О геральдическомъ художестве въ Россіи // ЗНТШ. — Львів, 1912. — Т. СХI. — Кн. V. — С. 174-175.
17. Рец. К. Широцького на: Лукомскій Г. О прошломъ и современномъ состояніи провинціальной художественной архитектуры въ Россіи // ЗНТШ. — Львів, 1912. — Т. СХII. — Кн. VI. — С. 196-198.
18. Рец. К. Широцького на: Миниатюры греческаго минологія XI века. Описаніе рукописи Н. Попова // ЗНТШ. — Львів, 1912. — Т. СХI. — Кн. V. — С. 170-171.
19. Рец. К. Широцького на: Церковь Успенія Пресв. Богородицы въ селе Волоотовъ близъ Новгорода, построенная до 1352 г. По обмерамъ и рисункамъ академика архитектуры В.В. Суслова // ЗНТШ. — Львів, 1912. — Т. СХI. — Кн. V. — С. 171.
20. Рец. К. Широцького на: Московскій Публичный Румянцевскій музей. Каталогъ картинной галереи // ЗНТШ. — Львів, 1911. — Т. СV. — С. 207-208.
21. Широцький К. Шевченкова наречена // ЛНВ. — К., 1911. — Кн. II. — С. 275-289.
22. Широцький К. На руїнах Бакоти // ЛНВ. — К., 1912. — Кн. I. — С. 71-80.
23. Широцький К. „Русалки” (Картина Т. Шевченка) // ЛНВ. — К., 1914. — Кн. II. — С. 282-287.
24. Рец. І. Франка на: Широцький К. Ифіка ієрополітика // ЗНТШ. — Львів, 1918. — Т. ХХII.
25. Рец. „В. Д.” на: Широцький К. Дешо з української іконографії // ЗНТШ. — Львів, 1912. — Т. СХ. — С. 205; Рец. „В. Д.” на: Широцький К. Деякі портрети роблені Т. Шевченком // Там само. — С. 206; Рец. „В. Д.” на: Широцький К. Могила й смерть в картинах Т. Шевченка // Там само; Рец. „В. Д.” на: Широцький К. Заняття Т. Шевченка старовиною //

- Там само; Рец. „В.Д.” на: Широцький К. Ілюстратори творів Т. Шевченка // Там само. — Т. СХІ. — Кн. V. — С. 180.
26. Рец. на: Широцький К. Наукові змагання нашої академічної молоді в Петербурзі // ЗНТШ. — Львів, 1910. — Т. ХСХІ. — Кн. IV. — С. 234; Рец. на: Широцький К. Шевченкова наречена // ЗНТШ. — Львів, 1911. — Т. СХ. — С. 235; Рец. на: Широцький К. Український національний колір // ЗНТШ. — Львів, 1911. — Т. СХ. — С. 210.
27. Рец. І. Крип'якевича на: Широцький К. Дещо з української творчості артиста-малювача Тропініна // ЛНВ. — К., 1911. — Т. 55. — Кн. IX. — С. 433; Рец. І. Крип'якевича на: Широцький К. „Сама собі в хаті господаря” (Картина Т. Шевченка) // ЛНВ. — К., 1911. — Т. 54. — С. 533.

The article shows a contribution of the famous Podillya scientist, pedagogical, public and educational man, historian of Ukrainian art and culture, ethnograph Kost' Shirotsky into the research of Ukrainian intermedia. First is republish the work of the scientist “Recently of the past”.

Key words: Kost Shirotsky, Podillya, history, literature, Ukrainian intermedia seminary, clergy.

Отримано: 20.06.2011 р.

УДК 821.161.2-1.09:070

Б. О. Коваленко

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

АНАЛІЗ ТВОРЧОСТІ СТЕПАНА РУДАНСЬКОГО НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «РІДНА МОВА» ІВАНА ОГІЄНКА

У статті проаналізовано критичні матеріали щодо мовотворчості Степана Руданського, вміщені на сторінках журналу “Рідна мова”. Висока оцінка творчої майстерності, оригінальність і новаторство його творів, збереження подільського говору спонукають до сучасних ґрунтовних досліджень рукописів С. Руданського.

Ключові слова: поетична мова, стилістичні засоби, жанр, мовотворчість.

“Рідна мова” — український науково-популярний журнал, який виходив у Варшаві (1933-39 рр., 81 номер) щомісяця. Видавцем і головним редактором був І. Огієнко — український мовознавець, історик церкви, державний, церковний і культурно-освітній діяч. На сторінках цього науково-популярного місячника, гаслом якого було “для одного народу один правопис!” [3, с. 161-162], значну увагу зосереджено на проблемі вивчення української літературної мови. У журналі були такі рубрики: історія і давні пам'ятки української мови, історія українського мовознавства, життя слів (семантика й етимологія), українська літературна мова й вимова, відміни мови наддніпрянської від наддністрянської, український наголос (акцент), подвійні форми нашої мови, українська діалектологія, мова церковно-слов'янська й українська, архаїзми української мови, український правопис, функ-